

Karakter ve Değer Eğitimi

Değerlerin Sınıflandırılması

Dr. Fehmi Demir

Sınıf Eğitimi Anabilim Dalı

Dersin İşlenişi

- Değer Nedir?
- Değerlerin Sınıflandırılması

Değer Nedir

- Rokeach: Neyin tercih edilebilir olduğuna dair **kalıcı bir inanç**
- Schwartz: «Bireyin ya da diğer toplumsal oluşumların yaşamına **yol gösterici ilkeler** olarak hizmet eden, önemlilikleri farklılık gösteren, **arzu edilen amaçlar.**»
- Değerler neyin iyi neyin kötü olduğu konusundaki **yargılarımızdır.**
- Değer, bireyin çevresiyle etkileşimi sonucunda içselleştirdiği ve davranışlarını yönlendiren **standartlardır.**

Değer Nedir

- Değerler doğuştan kişide var olmayıp, gözlem ve etkileşim sonucunda yaşayarak öğrenilirken aynı zamanda bireyin kendisinin ve diğerlerinin yaşantısının kalitesini yükseltirler.
- Değerler genel olarak **davranışlara rehberlik eden genel ilkeler ve temel inançlar**, belirli eylemlerin **iyi veya arzu edilen** olarak yargılandığı **standartlardır**.

Değerlerin Ortak Özellikleri

- Schwartz ve Bilsky (1987:551) değerleri **5 ortak nitelikte** şöyle tanımlamışlardır. Değerler;
- Kavramlar veya inançlardır.
- İstenen ifadeler ya da davranışlarla ilgilidir.
- Değerler belirli durumların ötesindedir.
- Davranış ve olayların seçimi ve değerlendirmesini yönlendirirler.
- Değerler göreceli önemle sıralanmışlardır.

Değerlerin Özellikleri

Millî Eğitim Bakanlığı **değerlerin özelliklerini** şu şekilde sıralamıştır:

- Değerler, birey veya toplum tarafından benimsenen ve birleştirici etkisi olan **olgular**dır.
- Toplumun sosyal ihtiyaçlarını karşıladığına ve bireylerin faydasına olduğuna inanılan **ölçütler**dir.
- Sadece bilinç değil, heyecanları ve duyguları da ilgilendiren **yargılardır**.
- Değerler bireyin bilincinde yer alan ve davranışa yön veren **güdüler**dir.
- Değerlerin normlardan farklı olarak daha genel ve soyut bir **nitelik** taşımakta olup aynı zamanda **normu** da içermektedir.

Milli Eğitim Sisteminde Değer

- Türk Millî Eğitiminin genel amaçları arasında “Atatürk inkılap ve ilkelerine ve Anayasada ifadesini bulan Atatürk milliyetçiliğine bağlı; Türk Milletinin *milli, ahlaki, insani, manevi ve kültürel değerlerini benimseyen, koruyan ve geliştiren*;...” yer almaktadır.

Spranger'in Değer Sınıflaması

Bilimsel Değer	Gerçeği araştırmaya, bilgiye, muhakemeye ve eleştirel düşünceye önem verir. Bu değere sahip olan insan eleştirici, akılcı, deneysel ve entelektüeldir.
Ekonomik Değer	Faydalı ve pratik olana önem verir. Ekonomik değerlerin hayatta önemsenmesi gerektiğini belirtir.
Estetik Değer	Simetri, uyum ve forma önem verir. Sanatın toplum için bir zorunluluk olduğunu düşünür.
Sosyal Değer	Başkalarını sevme, başkalarına yardım etme ve bencil olmama esastır. En yüksek değer insan sevgisidir. İnsan, sevgisini diğer insanlara sunmanın yanında nazik ve sempatik olup, bencil değildir.
Politik Değer	Güç, yetkinlik, liderlik vb. değerleri kapsar. Her şeyin üstünde kişisel güç, etki ve şöhret vardır. Esas olarak kuvvetle ilgilidir.
Dini Değer	Evreni bir bütün olarak kavrar ve kendisini onun bütünlüğüne bağlar. Din uğrunda dünyevi hazları feda eder.

Allport, Vernon ve Lindzey

- Allport, Vernon ve Lindzey (1960), değerler sisteminin **altı boyut**unun olduğunu ileri sürmüşlerdir. Her değer boyutu kendine özgü değerler içerir. Bunlar:
  1. Estetik: Şekil ve ahenk önem arz eder.
  2. **Teorik**: Gerçekliğe ulaşmak (gözlem, eleştiri, muhakeme) önemlidir.
  3. Ekonomik: Fayda önemlidir.
  4. Siyasi: Güç önemlidir.
  5. Sosyal: Sevgi önemlidir.
  6. Dinî değer: Hazlardan vazgeçme önemlidir.

Rokeach (1973) Değer Sınıflaması

- Rokeach, sınıflandırmasında değerler, “gaye/amaç değerler” ve bu değerlerin elde edilmesinde gerekli görülen vasıfları temsil eden “vasıta/araç değerler” olarak iki kategoriye ayırmıştır.
- Rokeach, amaçsal değerleri de “Kişisel ve sosyal değerler”, araçsal değerleri de “ahlaki ve yeterlilik” olmak üzere ikiye ayırmıştır.
- Bu iki değer sistemi birbirinden ayrı, fakat aynı zamanda karşılıklı olarak birbiriyle bağlantılıdır.

Rokeach (1973) Değer Sınıflaması

Gaye (Amaç) Değerler	Vasıta (Araç) Değerler
Aile güvenliği	Affedici
Bariş içinde bir dünya	Bağımsızlık
Başarma hissi	Cesaretli
Bilgelik/hikmet	Dürüst
Eşitlik	Entelektüel
Gerçek dostluk	Hayal Gücü Kuvvetli
Gerçek Sevgi	Hırslı / istekli
Güzellikler dünyası	İtaatkâr
Heyecanlı bir hayat	Kabiliyetli
İç huzuru	Kibar
Kurtuluş	Mantıklı
Mutluluk	Neşeli
Öz saygı	Öz kontrol
Özgürlük	Sevgi dolu/sevecen
Rahat bir yaşam	Sorumlu
Sosyal tanınma	Temiz
Ulusal güvenlik	Ufku Geniş Olma
Zevk	Yardımsaver

Lickona'nın Temel ve Ahlaki Değer Sınıflaması

- Lickona (1991) **saygı ve sorumluluk** değerlerini hem bireyin kişisel gelişimi, iletişimi ve ilişkileri, hem de insancıl, demokratik, adil ve barışçıl bir ortam için olmazsa olmaz temel değerleri olarak belirlemiştir.
- Dürüstlük, adalet, hoşgörü, öz denetim, yardımseverlik, merhamet, işbirliği, cesaret gibi değerleri ise saygı ve saygı sorumluluk değerinin farklı formları olarak belirlemiştir

Lickona'nın Temel ve Ahlaki Değer Sınıflaması

Temel değerler	Değerler	Özellikleri	Değer örneği
Saygı Sorumluluk	Ahlaki Değerler	Bireye dürüstlük ve sorumluluk gibi görevler yükleyen bireyi bu değerlere uymaya zorlayan ve bireyin nasıl davranması gerektiğine rehberlik eden değerlerdir.	Evrensel ahlaki değerler; Adil olmak, yaşam hakkına saygı, özgürlük, eşitlik, bağımsızlık, sorumluluk gibi değerler. Evrensel olmayan ahlaki değerler; Dinlerin özel günleri, yeme içme ile ilgili kurallar gibi değerler.
	Ahlaki olmayan	Ahlakla ilişkisi kurulamayan, bireye benimseme ve uygulama konusunda tercih sunan ve bireysel arzulardan hareketle oluşan değerlerdir.	Çiçekler arasında gülü sevme, sanat eserlerini önemseme, edebiyatta veya müzikte klasik yapıtları tercih etme gibi değerler.

Schwartz'ın Değer Boyutları ve Tanımları

Değer Tanımı	Örnek Değerler
Özyönelim (Self-Direction): Bu değerın amacı, bağımsız düşünce ve eylem seçimi, yaratma, keşfetme eylemidir.	Yaratıcı (Yenilikçi.), Meraklı, Özgür, Kendi amaçlarını seçebilmek, Bağımsız olmak, Kendine saygısı olmak
Uyarılım (Stimulation): Bu değerın amacı, heyecan, yenilik ve yaşamdaki zorluktur.	Heyecan verici bir hayat yaşamak. Çeşitli (Renkli) hayat yaşamak. Cesur olmak
Hazcılık (Hedonism): Bu değerın amacı zevk yada duygusal tatminkârlıktır. (zevk, hayattan keyif alma).	Zevk, Hayattan keyif alma
Başarı (Achievement): Bu değerın amacı, toplumsal standartlara göre yetkinlik göstererek kişisel başarı elde etmektir.	Hırslı, Etkili, Yetenekli, Başarılı, Akıllı ve haysiyetli olmak
Güç (Power): Bu değerın amacı, sosyal statü ve prestij elde etmek, ayrıca insanlar ve kaynaklar üzerinde kontrol veya egemenlik sağlamaktır.	Sosyal güç sahibi, Zengin ve otorite sahibi olmak, Toplumdaki imajı koruyabilmek, İnsanlar tarafından benimsenmek
Güvenlik (Security): Bu değerın amacı, toplumun, ilişkilerin ve benliğin güvenliği, uyumu ve istikrarıdır.	Ulusal Güvenlik, İyiliğe karşılık vermek, Aile güvenliği, Aitlik hissi (Bağlılık duygusu), Toplumsal düzenin sürmesini isteme, Sağlıklı olma, Temiz olma.
Uyma (Conform): Bu değerın amacı, başkalarını üzecek veya zarar verebilecek ve sosyal beklentileri veya normları ihlal edecek muhtemel eylemleri, eğilimleri ve dürtüleri sınırlandırmaktır.	İtaatkâr, Öz-disiplinli, İncelik (Kibarlık), Ebeveynleri ve yaşlıları onurlandırma
Geleneksellik (Tradition): Bu değerın amacı saygı, bağlılık ve bir kültür veya dinin bireye dayattığı gelenek fikirlerin kabul edilmesidir.	Geleneklere saygılı, Dindar Hayatın bana verdiklerini kabullenmek. (Kanaatkâr) Alçak gönüllü, İlimli,
İyilikseverlik (Benevolence): Bu değerın amacı sık kişisel temasta bulunan kişilerin refahının korunması ve geliştirilmesi	Yardımsaver, Sorumluluk Sahibi, Bağışlayıcı, Dürüst (güvenilir), Sadık, Olgun sevgi, Gerçek arkadaşlık,
Evrenselcilik (Universalism): Evrenselciliğin amacı anlayışlılık, takdir, hoşgörü ve bütün insanların ve doğanın iyiliğini gözetmek.	Eşitlik. Doğayla bütünlük içinde olma, Bilgelik. Güzelliklerle dolu bir dünya. Sosyal adalet Açık fikirli olmak (Hoş görülme) Çevreyi koruma. Huzurlu bir dünya

Kinnier, Kernes ve Dautheribes

1. Kendinden daha büyük bir şeye bağlılık

Allah'a, ileri ilkelere, üstün amaçlara veya kişinin varlığının anlamına bağlı olmak ve onu tanımak,
Hakikati (veya hakikatleri) aramak
Adalet aramak

2. Öz saygı, ama alçakgönüllülük, öz disiplin ve kişisel sorumluluğun kabulü.

Kendine saygı duymak ve özen göstermek.
Kendini yüceltmemek veya kendine aşırı düşkünlük göstermemek, alçakgönüllülük göstermek ve açgözlülüğten,
hıstan veya diğer bencillik biçimlerinden sakınmak
Vicdanına uygun hareket etmek ve davranışının sorumluluğunu kabul etmek

3. Başkalarına saygılı ve alakalı (Altın kural)

Tüm insanlar arasındaki bağlanmışlığın farkına varmak
İnsana hizmet etmek ve bireylere yardım etmek
Başkalarına değer verme, saygı gösterme, şefkatli olma, hoşgörülü olma ve bağışlayıcı olma,
Başkalarına zarar vermemek (başkalarını öldürme, kötüye kullanma, çalma, aldatma veya yalan söyleme vb.)

4. Diğer canlıları ve çevreyi önemsemek.

Refshauge'ye Göre Çekirdek Değerler

Çekirdek değer	Değer özellikleri
Dürüstlük (Integrity)	Devamlı olarak dürüst ve güvenilir olmak
Mükemmellik (Excellence)	Okul hayatında, bireysel ve toplumsal yaşamın her alanında, iş ve yaşam alanında en yüksek kişisel başarıya ulaşmak için mücadele etmek.
Saygı (Respect)	Kendinize ve başkalarına saygılı olmak, Avustralya toplumunda yasal ve adil otorite ve çeşitliliği ve başkalarının farklı veya karşıt görüşlere sahip olma hakkı olduğunu kabul etme
Sorumluluk (Responsibility)	Kendinize, başkalarına ve çevreye karşı bireysel ve toplumsal davranışlarınızdan dolayı sorumlu olmak.
İşbirliği (Cooperation)	Ortak hedeflere ulaşmak, başkalarına destek sağlamak ve anlaşmazlığın barışçıl çözümüyle meşgul olmak için birlikte çalışmak
Katılım (Participation)	Toplumun "ve milletin sosyal ve ekonomik zenginliğinden minnettarlık duyarak ve bunun için katkı sağlayarak aktif ve üretken birey ve grup üyesi olmak "
Önemseme (Care)	Empati göstererek ve şefkatle hareket ederek, kendinin ve başkalarının refahını düşünmek.
Tarafsızlık (Fairness)	Sosyal adalet ilkelerine bağlı kalmak ve önyargıya, sahtekârlığa ve adaletsizliğe karşı çıkmak.
Demokrasi (Democracy)	Avustralya vatandaşı olmanın hak, özgürlük ve sorumluluklarını kabul) etmek ve desteklemek

Tezcan da (1974) Türk değerlerini de olumlu ve olumsuz olmak üzere ikiye ayırır.

- **Olumlu değerler:** Mertlik, Kahramanlık- yurtseverlik, dindarlık (samimi bağlılık), hayırseverlik, konukseverlik, hayvan ve tabiat sevgisi, hoşgörölülük, dürüstlük-namus-şeref, ağırbaşlılık-ciddiyet, vakar, saygı-hürmet-sevgi, şefkat-disiplin, kanaatkârlık, kadercilik (İslam tevekküllü), temizlik”
- **Olumsuz değerler:** Savaşçılık-cengâverlik-barbarlık-agresiflik, hurafecilik (boş inançlara sahip olma), gururluluk (üstünlük bilinci), dindarlık (tutucu ve bağnazlık), pislik (çevre bakımından), Cahillik, tembellik-tevekkül (her şeyin kaderciliğine dayandırılması), şehvete düşkünlük. (İslam dininin çok eşliliğe müsaade etmesi)

Ercan (2001), ulusal ve evrensel değerler

- **Ulusal Değerler:** Millet, devlet, vatan, ordu, cumhuriyet, ulusal simgeler (marş bayrak ve ulusal bayramlar) kahramanlık, dil, gelenek görenekler ulusal simgelerdir.
- **Evrensel değerler:** Demokrasi, insan hak ve özgürlükleri, uygarlık, barış, eşitlik, bilim ve bilimsel düşünce, sanat, çevre duyarlılığı, sevgi evrensel değerlerdir.

Akbaş'ın Değer Sınıflandırması

Geleneksel Değerler	Demokratik Değerler	Çalışma-İş Değerleri	Bilimsel Temel Değerler	Temel Değerler
*Aile Güvenliği *Güvenilir Olmak, *Hayatın Verdiklerini Kabul Etmek * Tutumlu Olmak, *Ulusal Güvenlik, *Yardımsever Olmak,	*Hoşgörülü Olmak, *İş Birliği Yapmak *Kibar Olmak, *Saygılı Olmak,	* Azimli Olmak, *Çalışkan Olmak, *Girişimci Olmak, , *Sorumluluk Sahibi Olmak	* Araştırmacı Olmak * Bilimsel Olmak, *Eleştirel Olmak * Meraklı Olmak, *Yaratıcı Olmak,	*Çevreyi Korumak *Estetik, *Sağlıklı Olmak, *Temiz Olmak

Ülken (2016)

- **İçkin değerler:** “Bilinç verileri yani değerün üç esaslı vasfından olan tabii unsurlar ve muhteva özelliği üstün değerlerdir. Bunlar **teknik, sanat ve bilgi değerleridir**. Teknikte madde, sanatta duyular ve duygular bilgide kavramlar esas teşkil ederler, fakat hepsi bilinç muhtevasına dayanırlar.”
- **Aşkın değerler,** “bir insanla bir insan arasında ahlaki ilişkide bilinç verileri ya yazılmış bir sözleşmeye dayanan iki insanın bu sözleşmeye sadık kalması, ya gençlik ve aile hatıralarına sadık kalması ya da **verilmiş sözlere sadık kalması ve vefalılık** gibidir ki bu sözler ve yazılar duyu verileridir, bilinç muhtevalarıdır. Bunlar bu değerlerde vesileden ibarettir. Esas olan dini ve ahlaki alanda aşkınlıktır.”
- **Normatif değerler** ise aslında değer değil ancak bütün **değerlerin ölçüleri, değişim örnekleri**dir. Bu değerlerin görevi başka değerleri birbirleriyle karşılaştırmak ve ölçmektir. Bu ölçü-değerler iktisadi, hukuki, lisani değerlerdir.”

Yenilenen Programlarda Değerler

Kök Değerler	Değerlerle İlişkili Bazı Tutum ve Davranışlar
Adalet	Adil Olma, Eşit Davranma, Paylaşma...
Dostluk	Diğerkâmlık, Güven Duyma, Anlayışlı Olma, Dayanışma, Sadık Olma, Vefalı Olma, Yardımlaşma...
Dürüstlük	Açık ve Anlaşılır Olma, Doğru Sözlü Olma, Güvenilir Olma, Sözünde Durma...
Öz Denetim	Davranışlarını Kontrol Etme, Davranışlarının Sorumluluğunu üstlenme, Öz Güven Sahibi Olma, Gerekğinde Özür Dileme...
Sabır	Azimli Olma, Tahammül Etme, Beklemeyi Bilme...
Saygı	Alçakgönüllü Olma, Başkalarına Kendine Davranılmasını İsteddiği şekilde Davranma, Diğer İnsanların Kişiliklerine Değer Verme, Muhatabının Konumunu, Özelliklerini ve Durumunu Gözetme...
Sevgi	Aile Birliğine Önem Verme, Fedakârlık Yapma, Güven Duyma, Merhametli Olma, Vefalı Olma...
Sorumluluk	Kendine, Çevresine, Vatanına, Ailesine Karşı Sorumlu Olma; Sözünde Durma, Tutarlı ve Güvenilir Olma, Davranışlarının Sonuçlarını Üstlenme..
Vatanseverlik	Çalışkan Olma, Dayanışma, Kurallara ve Kanunlara Uyma, Sadık Olma, Tarihsel ve Doğal Mirasa Duyarlı Olma, Toplumunu Önemseme...
Yardımseverlik	Cömert Olma, İş Birliği Yapma, Merhametli Olma, Misafirperver Olma, Paylaşma...

Yararlanılan Kaynaklar

- Çınar, F. (2019). Karakter ve Değerler Eğitimi. V. Aktepe ve M. Gündüz (Editörler). *Kavramsal Çerçeve*. Ankara: Pegem Akademi, ss.2-19.
- Başçı Namlı, Z. (2019). Karakter ve Değerler Eğitimi. S. Z. Genç ve A. Beldağ (Editörler). *Karakter Eğitimi ve Temel Kavramlar*. Ankara: Pegem Akademi, ss.2-19.